

«PUBLIC RELIGION, AMBIENT FAITH»: МІЖНАРОДНИЙ ПРАКТИКУМ З АНТРОПОЛОГІЇ РЕЛІГІЇ У КИЄВІ

Соціокультурна антропологія як окрема галузь української гуманітаристики наразі має досить невизначений статус. Ця спеціальність не отримала належного розвитку ні в академічному середовищі, ні у системі української університетської науки і вищої освіти, адже сьогодні не існує жодного факультету чи окремого осередку у вищих навчальних закладах України, у межах якого здійснювалася б підготовка фахівців зі спеціальності «соціальна» або «культурна антропологія»¹. Водночас факультети та кафедри соціальної чи культурної антропології відносно довго (у середньому від десяти до двадцяти років) існують як у постсоціалістичних державах (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Сербія та ін.), так і в низці пострадянських країн (Естонія, Литва, Молдова, Росія, Казахстан). Відповідно вирішальною для подальшої долі цієї дисципліни є популяризація в українському академічному та університетському середовищі провідних теоретичних і методологічних розробок у царині соціокультурної антропології, які досі маловідомі або й цілком незнані в Україні.

Третій рік поспіль Кетрін Ваннер, професор історії, антропології та релігієзнавства з Університету штату Пенсільванія, США (*Catherine Wanner, Professor of History, Anthropology and Religious*

Studies, Penn State University, USA)², проводить у Києві семінар-практикум (*workshop*) на межі якісної соціології та антропології релігії. Вперше професор Ваннер організувала такий практикум у формі камерної конференції під назвою «Релігія у часи кризи» у вересні 2014 р. Другий практикум «*Religion in the Black Sea Region Workshop*», що відбувся 29 червня – 1 липня 2015 р., зібрав молодих українських науковців та відомих дослідників-антропологів і соціологів з різних країн (США, Великобританія, Росія, Польща).

У третьому практикумі «*Public Religion, Ambient Faith. Religion and Politics in the Black Sea Region. Third Annual Workshop*», що відбувся у Києві 29 вересня – 1 жовтня 2016 р., пощастило взяти участь автору цього тексту з доповіддю, присвяченою вивченню мультіконфесійного паломництва з України до римо-католицької святині у Польщі, що розташовується на пограниччі. Основна мета цього річного воркшопу полягала у тому, щоб зібрати у рамках триденного інтенсивного семінару дослідників, які

² Кетрін Ваннер займається українською проблематикою багато років, фокусуючись, головним чином, на явищах, пов'язаних з історичною пам'яттю, політикою релігії та процесами секуляризму у постсоціалістичних та посттоталітарних суспільствах. Див. детальніше її монографії: Catherine Wanner. *State Secularism and Lived Religion in Soviet Russia and Ukraine*, editor. New York: Oxford University Press, 2012; Catherine Wanner. *Communities of the Converted: Ukrainians and Global Evangelism. Culture and Society after Socialism Series*, Bruce Grant and Nancy Ries, editors. Ithaca: Cornell University Press, 2007; Catherine Wanner. *Burden of Dreams: History and Identity in Post-Soviet Ukraine. Post-Communist Cultural Studies Series*, Thomas Cushman, editor, University Park. PA: Penn State Press, 1998.

¹ Винятком є відділ соціальної антропології в Інституті народознавства у Львові (<http://social-anthropology.org.ua/>), що функціонує уже кілька років, однак це структурна одиниця академічної установи. Про систему підготовки відповідних спеціалістів у вищих навчальних закладах України, на жаль, досі не йдеться.

займаються антропологічним вивченням релігії у надрегіоні Чорного моря. Головним завданням такого практикуму в Україні є залучення молодих українських фахівців до напрацювань західної антропології та соціології з перспективою їхньої адаптації в реаліях української гуманітарної науки. Умовою участі у цьому заході були доповідь та презентація англійською мовою, відповідно всі виступи, лекції та дискусії протягом трьох днів заходу відбувалися виключно англійською.

Практикум складався із презентацій доповідей, дискусій та програмної лекції (*keynote lecture*) Метью Енгельке, професора факультету антропології Лондонської школи економіки і політичних наук, члена Королівського Антропологічного Інституту (*Matthew Engelke, Professor of the Department of Anthropology, the London School of Economics and Political Science, a Council Member of the Royal Anthropological Institute*). У воркшопі взяли участь дослідники – антропологи, соціологи, релігієзнавці та історики – з багатьох країн: США, Канади, Великобританії, Ірландії, Франції, Швейцарії, Польщі, України, Росії. Основні питання, які порушувалися під час виступів та обговорень, стосувалися того, якою є релігія після секуляризації, адже вона так і не перетворилася на невидиме, приватне чи нейтральне явище. Інакше кажучи, що відбувається, коли релігія повертається до суспільної сфери, до громадського поля? Релігія стає тим, що антропосоціологія називає «суспільною релігією» (*public religion*). Цей поворот є доволі непростим, оскільки релігія мусять «обумовити» свою присутність у суспільній сфері – те, що у минулому видавалось абсолютно непотрібним.

Основні питання, які обговорювали учасники практикуму, були такі:

моделі секулярності (світськості) та релігійні (між)суб'єктивності;

дебати над секуляризмом, світською державою, правами людини та ідентичностями;

відповідність таких понять, як «політичне православ'я» та «політичний католицизм», громадянська релігія (*civil religion*), політична теологія та суспільна релігія, для вивчення релігії у надрегіоні Чорного моря;

релігійний екстремізм та радикалізм; стосунки між чуттєвим, тілесним знанням і практиками та суспільною сферою;

етнографія емоцій, сумніву, байдужості, приватна релігія (*vernacular religion*);

релігія, що проживається (*lived religion*), та віра, що оточує (*ambient faith*);

феномен «духовності» без релігійності (*spiritual but not religious phenomenon*);

релігія, віра і творення публічного простору.

Підсумовуючи практикум заключною лекцією, Марат Штерін, старший викладач соціології релігії Королівського коледжу в Лондоні (*Dr Marat Shterin, Senior Lecturer in Sociology of Religion, Department of Religious Studies, King's College London*), наголосив, що міждисциплінарні дослідження у царині якісної соціології та антропології релігії допомогли б знайти відповіді на багато проблем сучасності. На його думку, релігійний екстремізм та радикалізм – це проблема, яку свого часу зрозуміли неправильно і представили у мас-медіа так, як це було вигідно політичним гравцям. У результаті це породило потужну індустрію з вирішення проблем радикалізації, на що

виділяються величезні суми грантових коштів. Вихід із ситуації дослідник вбачає у розробці прозорих міждисциплінарних наукових підходів до вирішення ситуації.

Насамкінець зазначимо, що міжнародні академічні заходи такого ґатунку, із подальшою їхньою популяризацією в українській науковій спільноті та за її

межами, надзвичайно потрібні, враховуючи виклики, які стоять перед українським суспільством сьогодні.

Юлія БУЙСЬКИХ

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу культурологічних
досліджень НДІУ

В умовах кризи гуманітаристики, яка є проблемою не лише України, а й загальносвітовою тенденцією, молоді науковці НДІУ хочуть наголосити на важливості гуманітарних знань для людини XXI століття. Специфіка гуманітарної освіти полягає в тому, що вона здебільшого не дає швидких та очевидних результатів для суспільства. Гуманітарні знання не мають прямого впливу на рівень виробництва чи показники продажу товарів та послуг, а тому нерідко сприймаються суспільством як додаткові чи навіть другорядні. Проте саме вони формують світогляд, сприяють розвитку критичного мислення та розумінню нашого місця у світі, що в довгостроковій перспективі виявляється життєво важливим, оскільки дає можливість не загубитися у масивах інформації та дезінформації, з якими щомиті стикається людина у сучасному світі.